

Sarlós Béla munkájának értékét a fentebb már jelzett kérdések tisztázása mellett elsősorban az új források, mindenekelőtt az Igazságügyi Népbiztosság eddig homályban maradt iratainak feltárásában látjuk. Emellett azonban ki kell fejeznünk egyet nem értésünket azzal „*az eredeti szövegek publikálása*”-nak nevezett módszerrel szemben, amely alapján rendkívül sok és hosszú irat, illetve beszéd került idézet formájában a könyvbe. (A legkirívóbb példa Rónai Zoltán egyik, nyomtatásban is megjelent előadói beszédének teljes szövegben való idézése, amely a 226. laptól a 240. lapig terjed.) A gyakran másodrendű átiratok teljes szövegükben való idézése, ami nemegyszer túlírt elemzéssel is párosul, némileg a kiforratlanság jellegét kölcsönzi e hasznos célú s nagy forrásanyaggal rendelkező munkának. Jobban tette volna a szerző, ha műve értékes *Függelék*-ét bővítette volna tovább az általa feltétlen közlésre szánt dokumentumokkal. (*Közgazdasági és Jogi Kiadó 1969.*)

RUSZOLY JÓZSEF

LEGYŐZHETETLEN ERŐ. A MAGYAR KOMMUNISTA MOZGALOM SZERVEZETI FEJLŐDÉSÉNEK 50 ÉVE

SZERKESZTETTE ERÉNYI TIBOR ÉS RÁKOSI SÁNDOR

Egy eddig kevésbé alkalmazott aspektusból tekintni át az MSZMP Központi Bizottsága Párttörténeti Intézetének kebeléből kikerült tanulmánykötet a magyar kommunista mozgalom történetét: nyolc periódusra bontva a szervezeti keretek fejlődését, alakulását vizsgálja, nem tévesztve szem elől, hogy a párt tevékenységének ez a „formai” oldala a legszorosabb összefüggésben áll a „tartalmi”, eszmei, politikai elemekkel, bizonyos tekintetben ezek alárendeltje, speciális körülmények között azonban döntő szerephez juthat. Amint tehát a pártélet gyakorlatában megkülönböztetett figyelem illeti meg a szervezeti kérdéseket, s nem csekély részben ezek helyes megoldása teheti a kommunista mozgalmat valóban „legyőzhetetlen erővé”, úgy a párttörténet alapos feltárása sem nélkülözheti az erre irányuló kutatást. Ennek jelentőségét növeli, hogy a magyar kommunista párt — mint a világ egyik legelső kommunista pártja — többek között ebben a vonatkozásban is példaként szolgált, s tapasztalatai — jók, rosszak egyaránt — nem lebecsülhető értékekkel növelték a nemzetközi munkásosztály ideológiai éráriumát. Mit sem von le ebből, hogy a magyar proletárpárt megalakulásától kezdve jóformán napjainkig egészen speciális körülmények között működött nemzeti sajátosságait természetesen máig megtartotta, s ennek megfelelően tapasztalatai sem ültethetők át mechanikusan máshová, mint ahogy a külföldi példák sem voltak alkalmazhatók minálunk. A világon másodikként került a győztes proletárforradalom körülményei közé, s innen egyik óróról a másikra mély illegálisba kellett húzódnia a fehérterror csapásai alatt. Majd a konszolidált fasiszta rendszer adott lehetőséget a legális és illegális munka taktikus összehangolására, utána a háború s a felszabadulás, mely ismét szédítő hirtelenséggel lendítette a pártot a föld alól az ország vezető pártjának pozíciójába. Kisvártatva azonban a személyi kultusz, azután ismét ellenforradalom tette próbára erejét. S nem kis mértékben éppen a rugalmas, életteli szervezeti formáknak köszönhető, hogy mindezek a kedvező és kedvezőtlen fordulatok felkészülten találtak, s fokról fokra edzettebben került ki mindegyikből.

A szervezeti forma fontos szerepe, a pártélet egészére gyakorolt befolyása következtében „a magyar kommunista mozgalom szervezeti fejlődését” taglaló könyv jóformán az egész párttörténetet magába foglalja, míg viszont a pártnak a magyar társadalom életében betöltött szerepéből következik, hogy története a legújabbkori magyar történelem is. Korszakai az egész nép életének korszakai. Gábor Sándorné a megalakulás és a Tanácsköztársaság hónapjait vizsgálja, Szabó Ágnes az újjászervezés, az illegális periódusról ír (1919—1929.), Borsányi György az erősödő fasiszmus, a gazdasági világválság körülményei között végzett tevékenységet elemzi (1929—1935.), Pintér István a háború meghatározta esztendőök pártmunkájáról értekezik (1936—1944.). A felszabadulást követő éveket négy részre tagoltan négy szerző — Szabó Éva, Rákosi Sándor, Szenes Iván, Lajtai Vera — tárgyalja. (A választóvonalak: 1949, 1956, 1962.) Nyolc tanulmány — s benne a magyar nép történetének utolsó ötven esztendeje: az első világháború, a polgári forradalom, a Tanácsköztársaság, a fehérterror; a második világháborút érlelő esztendőök: válság, háborúellenes küzdelem, a világegés; majd a felszabadulás, újjáépítés, a munkássegység megvalósulása, a szocializmus felé vezető első lépések, botlások és az ellenforrada-

lom. S aztán az újjászerveződéssel induló új korszak — mindmegannyi létfontosságú fordulata népünk életének.

A kötet tartalmának kritikája igen nagy teret igényelne, hiszen a nyolc tanulmányt egyenként kellene értékelni. Nem látszik ugyanis ildomosnak egymással vetni össze ezeket akkor, amikor induló alapjuk távolról sem azonos, hiszen maga a párt sem töltötte be mindig egyformán ugyanazt a szerepet a társadalom életében. Nyilvánvaló, hogy például az 1929—1935 közötti periódus mind tartalmában, mind a feldolgozás lehetőségeiben különbözik a nyomban utána következőtől, s megírójuktól sem lehet ugyanazt számon kérni. A kötet valamennyi szerzőjére egységesen jellemző azonban a források alapos ismerete, s az a készség, hogy álláspontját lelkiismeretes kutatómunka után alakítsa ki, ne pedig előre gyártott formák kitöltésére gyűjtsön anyagot. Elsősorban ennek — a tények tiszteletének — köszönhető, hogy a könyv valóban bizonyíthatja, amit bizonyítani kíván. (*Kossuth Könyvkiadó 1968.*)

KULCSÁR PÉTER

BÉKÉS MEGYE 1918—1919-BEN

A fenti címmel *Válogatott dokumentumok*-at bocsátott közre Szabó Ferenc és G[áborosi] Vass István. A 800 példányban megjelent, több mint 7 íves kötet a *Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból* c. sorozat 2. darabja és a TIT Békés Megyei Történelmi Szakosztályának munkájaként készült. E hosszú körülírás is jelzi, hogy Békés, „a történetíró vármegye” ismét a szokott magas színvonalon, sokoldalú szerkesztési és szervezési körültekintéssel hallat magáról.

A *Bevezető* világos szavú, mindenre kitérő tájékoztatásából kiderül, hogy ez a kiadvány tulajdonképpen csak „műholdja” a *Tanácsköztársaság Békés megyében* c. nagyszabású tanulmánykötetnek: „Ez a kötet teljes részletességgel tárgyalja majd az összes fontos témaköröket és eligazítást nyújt minden felmerülő kérdésben. Dokumentumgyűjteményünk a tanulmánykötet sajátos jellegénél fogva kiegészíteni hivatott, tekintettel arra, hogy a tanulmánykötet eredeti forrásokra épül ugyan, de azok tényeit, adatait nem olyan szándékkal közli, hogy azok az eredeti források lehetőleg publikálatlan; gondosan jegyzetelt dokumentumokat kapunk, a szerkesztők a történelmileg változó Békés megye egykori és mai teljes területére tekintenek (tehát Csongrád, Hajdú-Bihar és Szolnok megye levéltárainak vonatkozó anyagát is feldolgozzák), a forrásokat mindig első kézből közlik.

Hetvenkilenc dokumentum fényében az 1915 és 1920 közötti forradalmi események legfontosabb mozzanatairól ad áttekintést a kötet a lehető legváltozatosabb műfaji gazdagsággal.

Olvashatunk pl. verseket is. Az egyiket Somogyi Imre írta és mondta el az 1919-es gyulai március 15-i munkásünnepen. Ez az „új Talpra magyar!” Baltha János mezőberényi nyomdájában, röpiratként jelent meg, de a gördülékeny rigmusok nemcsak Petőfit követik, a szerző láthatóan Ady költészetét is jól ismerte:

*Márciusi szellő, márciusi álom...
Új Március járt itt szabadító szárnyon,
Vörös lobogókat lengessen a szellő,
Tündökölve jöjjön új ezerszteni!*

*Új Március jöjjön... tüzes és ragyogó,
Jogot, igazságot, minden proletárnak,
Legyen vége most már a rabszolgaságnak!*

A másik alkalmi verset a Békés megyei Népszava 1919. március 30-i száma közölte Gulyás József tollából, *Riadó!* címmel. Érdekes, de törvényszerű is, hogy ebben ugyanúgy erős Petőfi- és Ady-reminiszenciák bukkannak elő:

*Most itt teremtő fürgeteg zúg,
Világépítő zűrzavar.
És e fölséges zivatarban
Nem áll magában a magyar:
A nagy Mammon szolgái voltak,
Csapzott, meggyötört páriák,
Menyországos, szép álom volt csak*